

Олена КОРНІЙЧУК,
директор КУ “Інклюзивно-ресурсний
центр” Ганнопільської сільської ради,

Альона БОЙКО,
Марина САМКОВСЬКА,
Олена ГАЛИЦЬКА,
Валентина СТАСЮК,
фахівці (консультанти)

Особливості розвитку та методи навчання дітей із синдромом Дауна

Синдром Дауна – це генетична аномалія, яка виникає внаслідок збільшення кількості хромосом (хромосоми 21-ї пари замість нормальних двох представлені трьома копіями). Таке порушення зустрічається досить часто – у 1 дитини із 750 новонароджених. Діти, які народилися з цим синдромом, протягом усього життя потребуватимуть особливо кваліфікованої медичної допомоги.

Фізичний, когнітивний та інтелектуальний розвиток у дітей з синдромом Дауна протікає повільніше, ніж у нормотипових дітей. Крім того, від народження вони борються з різними захворюваннями – це вади серця, хвороби шлунково-кишкового тракту, порушення слуху, проблеми із зором, обструктивний синдром апное. Шкіра малюків суха, більше піддається тріщинам, гіпотонічний в'язкий язик, тому їм важче дається процес жування. Цим дітям властиві певні особливості, які негативно впливають на термін появи рухових навичок і їх якостей. Найвідоміші з них – понижений м'язевий тонус, надмірна рухливість суглобів.

Якщо у дитини є порушення у вестибулярній, пропріоцептивній, інтероцептивній чи сенсорній системах, то мозок думає, як отримати ці відчуття, а не як говорити і розуміти мову.

Передусім будемо розглядати розвиток великої моторики у дітей із синдромом Дауна. Загальна моторика - це рухова діяльність, яка здійснюється завдяки роботі великих м'язів тіла. Розвиток моторики в дитини з синдромом Дауна, яка вже вмє ходити, проходить поетапно, починаючи з ходьби, продовжуючи грою в м'яч, бігом, стрибками, їздою на велосипеді. Навички великої моторики складають фундамент, базу для формування дрібних рухів рук, сприяють оволодінню навичкам самообслуговування, які в подальшому впливають на адаптацію дитини в колективі.

Розвиток координації та рівноваги поліпшує роботу мозочка і всієї нервової системи. Цей центр відповідає за довірливі дії та виконання складних рухових актів, підтримує положення тіла у просторі. Його тренування дозволяє швидше освоїти нові рухи, оперативно реагувати у критичних ситуаціях, а також розвиває розумові здібності.

Заняття спортом призводить до посилення секреторної функції ШКТ, вироблення травних соків – до прискорення розчеплення їжі.

Для збереження гостроти слуху та зору корисно виконувати вправи для тренування координації рук і ніг із заплющеними очима. Покращенню слуху сприяє посилений місцевий кровообіг.

Від розвитку пропріорецепції чи «почуття тіла» залежать наші здібності до орієнтування, пересування в темряві, а також виконання складнокоординованих дій.

Зміцнення глибоких м'язів стабілізаторів. Переважна більшість силових вправ спрямована на розвиток поверхневих м'язів. При цьому глибинні залишаються не задіяними. Щоб виправити це, потрібно виконувати комплекс вправ на баланс. Це сприятиме підвищенню стабільності суглобів та хребта.

Дітям із синдромом Дауна притаманні деякі особливості, які негативно впливають на фізичний розвиток, але вони здатні оволодіти всіма навичками загальної моторики. Для цього їм потрібна додаткова допомога та більше часу.

Порушення розвитку мовних функцій створюють значні перешкоди для становлення базових психічних функцій. Адже особливості розвитку мовлення у дітей з синдромом ми спостерігаємо вже у ранньому дитинстві. Перші шість місяців вони промовляють більше не мовленнєвих звуків, ніж мовленнєвих. Також відмічається суттєве зниження обсягу активного словника в порівнянні з віковою нормою.

Більшість дорослих людей із синдромом Дауна не просуваються далі початкових стадій у засвоєнні морфологічної системи мови і граматичної будови мовлення. В усному мовленні основні труднощі пов'язані з порушеннями артикуляції звуків. Однак попри недостатню сформованість різних компонентів мовлення, діти й дорослі демонструють достатньо високу ефективність невербальної комунікації.

Пасивний словниковий запас дитини з синдромом Дауна значно більше активного, а це означає, що дитина багато що розуміє, але не може пояснити. Усе сказане вони сприймають буквально, і дорослому потрібно це враховувати в побудові інструкцій і запитань. У дітей може бути слабка короткочасна пам'ять, і вони не дуже добре розуміють довгі речення. У деякого оволодіння мовою настільки уповільнено, що можливість навчання за допомогою спілкування з іншими людьми вкрай утруднена.

Уміння говорити розвивається, як правило, пізніше вміння сприймати мову. Такі діти погано засвоюють нові

слова і словосполучення, через генетичну аномалію відчувають значні ускладнення у навчанні, зокрема в оволодінні рідною та іноземною мовами. Однак ця категорія дітей має ряд сильних сторін, що можуть стати позитивним моментом у формуванні навичок спілкування і мовлення загалом. Так, до їхніх сильних сторін можна віднести: високі імітаційні можливості, що дозволяють використовувати повторення за дорослим не мовленнєвих та мовленнєвих сигналів (міміки, рухів, жестів, звуків, складів, слів); зорове сприйняття та зорова пам'ять, що стануть основою використання зорових підказок (предметів, малюнків, жестів, табличок зі словами); чутливість до тактильно-рухової стимуляції, яка призведе до формування навичок загальної і дрібної моторики, в тому числі різні види гімнастики, активні й пасивні дії, загальний та логопедичний масаж можуть бути ефективними для розвитку експресивного мовлення; інтерес до взаємодії та співпраці з дорослими людьми. Для оптимізації навчальної взаємодії у роботі доцільно використовувати засоби альтернативної комунікації, а саме:

– Побутові жести, які сприятимуть спрощенню розуміння мовлення, збільшенню словникового запасу, а також створенню «власної» мови;

– Дактильна абетка;

– Застосування систем піктограм та символів (використання ЛЕБ-системи, карток PEKS);

– Використання методу глобального читання.

Для успішної та ефективної роботи варто дотримуватись простих прийомів і технік, таких як:

1. Мотивація – це ключ до успішного оволодіння навичкам комунікації.

2. Заохочення дитини до використання жестів у спілкуванні, що сприятиме підвищенню комунікації.

3. Використання багаторазового повторення протягом тривалого часу.

Педагоги, вчителі-логопеди, вчителі-дефектологи використовують багато різноманітних методик і принципів з розвитку мовлення дітей з синдромом «Дауна». Зокрема, це голландська методика ТАН-Содерберг – методика для розвитку мови, мовлення, говоріння для дітей з інтелектуальними порушеннями. Головна мета – розвиток мовлення у дітей (говоріння). Головний інструмент цієї методики – глобальне читання. Це пред'явлення дитині цілого слова, спирається на візуальне сприйняття і здатність до запам'ятовування зорової інформації. Таким чином, дитина не читає слово побуквенно, а запам'ятовує його як картинку, написану з букв. Діти краще запам'ятовують те, що вони побачили, ніж те, що почули. Відтак для ефективного розвитку їхнього мовлення слід задіяти зорове сприйняття. Навчання потрібно будувати таким чином, щоб використовувати сильні сторони дитини. Метод глобального читання дозволить нам з'ясувати, наскільки нерозмовляюча дитина розуміє звернене мовлення. Переваги глобального читання: розвиток мови та мовлення, когнітивної сфери, запобігання дислексії та дисграфії, мотивація та інтерес до читання.

Картки для глобального читання мають бути написані жирним шрифтом червоного або чорного кольору на білому тлі, заввишки не менше двох сантиметрів. Вправи із словниковими картками мають приносити дитині задоволення. Виконуючи різні завдання в ігровій формі, ви навчаєте дітей глобальному читанню (цілими словами).

Принципи застосування методики ТАН – Содерберг:

Систематичність та послідовність (систематично виконувати вправу та послідовно переходити з одного етапу роботи на інший);

Зв'язок з життям учнів (дитина працює в колі однокласників); візуалізація мови та мовлення (дитина має бачити, про що вона говорить);

Доступність, що ґрунтується на врахуванні індивідуальних особливостей (дитина працює тільки зі знайомим для неї матеріалом);

Залучення емоційної сфери при викладанні (про те, що дитина говорить, має викликати в неї позитивні емоції).

При складанні ТАН-історії першочергова умова – створення належної атмосфери для продуктивної розмови між учнями та педагогом. Це може бути будь-яка лексична тема, але обов'язково з опорою на досвід дитини та її емоційний внутрішній світ. Важливо, щоб дитина бачила те, про що вона говорить. Це, безумовно, допоможе учням краще запам'ятати розмову. В процесі складання ТАН-історії вчитель підкріплює розмову діями та рухами, які допомагають дітям зрозуміти та осмислити суть сказаного.

Робота з фотоальбомом складається з декількох етапів від створення до презентації:

1 етап — організаційно-підготовчий. Вчитель під час екскурсії чи на перерві робить фото учнів (чи батьки, які отримують завдання на канікули).

2 етап – добір фото для альбому. Батьки разом із дитиною обирають ті фотокартки, які викликали у дитини найбільше позитивних емоцій.

3 етап – розповідь. На цьому етапі з відібраних фото комплектується альбом таким чином, щоб біля кожної фотографії було місце для запису власного висловлювання дитини.

4 етап – презентація власної ТАН - історії. Після канікул учні приносять фотоальбоми і у «Колі» презентують їх, розповідаючи про те, як провели канікули, де були, що бачили.

Використовуючи методику ТАН-Содерберг, ми заохочуємо дітей до «говоріння – балаканини», розвиваємо внутрішнє мовлення, навчаємо слухати, вдосконалюємо мовлення за допомогою читання, вміння розповісти історію виразно з різною силою голосу та різною інтонацією.

В роботі з дітьми з трисомією потрібно виділити специфіку розвитку когнітивної сфери. Недорозвинене мовлення цих дітей створює відчуття наявності більш низьких пізнавальних здібностей. Але при класифікації предметів, додавання та віднімання деякі діти з синдромом Дауна можуть показувати такі ж результати, що й решта. А от у формуванні здібностей до міркування та вибудовування доказів відчувають значні труднощі. Обмеженість уяви, труднощі у побудові висновків, які лежать в основі розумової діяльності перешкоджають вивчати окремі шкільні предмети. Спостерігається зменшений обсяг пам'яті, потрібно більше уваги для вивчення та засвоєння нових навичок, запам'ятовування нового матеріалу. Є проблеми в обробці інформації, яка сприймається на слух. Нестійкість активної уваги, підвищена стомлюваність і виснажливність, короткий період концентрації уваги, діти легко відволікаються, втомлюються. Порушення сенсорного сприймання, що пов'язано зі зниженою чутливістю і порушеннями зору і слуху. Поведінка характеризується, в основному, слух-

няністю, добродушністю, інколи ласкавістю, готовністю робити те, що їх попросять. Діти легко вступають в контакт. Спостерігається збереження елементарних емоцій.

Загалом вони життєрадісні, полюбляють музику, охоче танцюють і стають улюбленцями через свою добру вдачу. Добре розрізняють ставлення оточуючих до себе. Їм властиві почуття сорому, образи, емпатії, зніяковіття. Багато з них співпереживають оточуючим і піклуються про них. Розвиток страхів як реакція на власну слабкість. Трапляються випадки тривожних, агресивних проявів, але вони складають незначний відсоток, адже психічний розвиток до певної міри обумовлюється впливом навколишнього середовища.

Діти з синдромом Дауна мають різний початковий рівень, і темпи їхнього розвитку також можуть істотно візнитися.

Незважаючи на те, що такі малюки відстають у розвитку, у них є потенційно сильні сторони:

- Гарне зорове сприйняття і здібності до наочного навчання, уважність до деталей.
- Здатність вчитися на прикладі однолітків і дорослих, прагнення копіювати їхню поведінку.
- Художні таланти.
- Спортивні досягнення.
- Успішне оволодіння навичками роботи на комп'ютері.

Враховуючи сильні сторони, варто приділити більше уваги розвитку математичних уявлень, творчих здібностей, уяви, пам'яті, вихованню самостійності та розвитку логічного мислення.

Поряд з іншими інноваційними методиками, у навчанні та розвитку дітей з синдромом Дауна варто виділити методику Нумікон. Це – мультисенсорний метод опанування елементарної математики за допомогою спеціальних різнокольорових шаблонів з отворами від 1 до 10. Діти розвивають дрібну моторику, уяву, пам'ять, осягають взаємозв'язок між числом та кількістю, а також опановують принципи елементарних математичних дій

При навчанні за цією технологією зміст чисел стає доступним на рівні як зорового, так і тактильного сприйняття. Можна сформулювати у дітей знання про:

- число;
- парні та непарні числа;
- кількісний та порядковий рахунок;
- прямий і зворотний рахунок у межах 10;
- вміння порівнювати числа і підводити до усвідомлення співвідношень «більше-менше», «більше-менше на ...»;

- суміжні числа;
- склад числа;
- арифметичні дії додавання та віднімання.

Завдяки наочності Нумікону малюки можуть спробувати числа на дотик, проявити творчість і логічне мислення. Саме такі методики рекомендовано взяти на озброєння спеціалістам і батькам для інклюзивної освіти. Застосовуючи Нумікон, вихователь скеровує сильні сторони дитини на вивчення математики. Ця методика також розвиває логіку, творчість, абстрактне мислення, посидючість, увагу, дрібну моторику. Шаблони Нумікону представляють числа так, що дитина може їх розглядати, тактильно досліджувати і пов'язувати з кольором. У процесі здійснення різних дій з шаблонами формується власне уявлення про числа і величини. На початкових етапах ми пропонуємо дітям в ігровій формі вчитися зіставляти назву числа з відповідним шаблоном, а потім, за допомогою цих шаблонів виконувати різні арифметичні завдання. Таким чином, у дітей формуються власне уявлення про числа.

Роботу з наочно-практичним матеріалом Нумікон проводимо в декілька етапів.

1 етап – сенсорний. Змістом роботи є насичення та накопичення сенсорного досвіду. Його мета – сформулювати візуальне та тактильне уявлення про форми-образи, деталі Нумікону.

2 етап – характеристика форм. Знайомимо дітей з тим, що деталі мають різний колір і розмір, що в кожній формі є різна кількість отворів. Усі деталі сприймаються цілісно, а слова «три», «п'ять», «сім» поки що є тільки назвами блакитної, жовтої, чорної форм відповідно.

3 етап – форма, цифра, число. Включаємо ігри, в яких дітям пропонуємо порівнювати форми Нумікону за розміром і викладати їх в ряд від меншої до більшої. Одночасно дітей знайомимо з цифрами і працюємо над числовим рядом.

4 етап – лічба. Пропонуємо малюкам перераховувати отвори, вставляти в них штирі і називати, скільки їх міститься в кожній формі.

5 етап – арифметичний. Нумікон використовуємо як додатковий наочний матеріал при знайомстві з арифметичними діями – додаванням та відніманням.

Як відомо, предметно-розвивальне середовище стимулює активність дитини, формує його інформаційну компетентність, тобто розвиток уміння використовувати різні джерела інформації для задоволення пізнавальних потреб. Розвивальне середовище – це та обстановка, яка не тільки радує око або повідомляє якісь знання, а й спонукає до різних форм діяльності, на вибір самої дитини. Кожна деталь на одиницю більша за іншу. Бачимо різницю між парними та непарними. Отвори розміщені в певному порядку, що дає змогу швидше зорієнтуватись в лічбі. За допомогою таких пластин здійснюємо додавання та віднімання, множення та ділення. Діти не лише знайомляться з арифметикою, а й розвивають пам'ять, логіку, дрібну моторику рук, мовлення, уяву, фантазію, креативність та творчі здібності.

І варто пам'ятати, що дитина з синдромом Дауна – передусім дитина. Роль вчителя чи батьків полягає не в тому, щоб «виправити щось», а в тому, аби знати та надати дитині всі види підтримки, які вона потребує. Визнання рівності всіх дітей, подолання бар'єрів на шляху до отримання якісної освіти забезпечить ефективне навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами і створить підґрунтя для їх успішної соціалізації.